

NR. 3 SEPTEMBER 2007

SISUKORD

Loomakasvatus

- 2 *M. Piirsalu*. Eesti loomakasvatus 2007. aasta I poolaastal

Veised

- 4 *H. Hansen, O. Saveli*. Eesti punase veisetõu aretuses kasutatud importpullide aretusväärtes erinevates riikides
10 *T. Põlluäär*. Rahvusvaheline punase veisetõu konverents
14 *K. Kalamees*. Eesti maakarja kasvatajate suvepäevad
15 *A. Meier*. Holsteinid varasügisel Luigel

Sead

- 17 *G. Walling, J. H. Owen*. Kuidas tõsta seakarja geneetilist taset tervist kahjustamata

Linnud

- 18 *V. Tikk*. Eesti vutitõug sai 20-aastaseks

Kroonika

- 20 *O. Saveli, A. Tänavots*. TÕULOOM 2007 Ülenurmel
22 *O. Saveli, E. Pärna, M. Voore*. EAAPi 58. aastakonverents Dublinis
25 *S. Värvi*. Seminar valdavate (*mainstream*-) tõugude säästlikust aretusest
26 *H. Hansen*. Rootsi põllumeestega Brasiilias
28 *T. Bulitko*. Euroopa holsteini aretajad kohtusid Taanis

Hea lugeja!

Heitlikust kevadest on sügis saanud, ka suveilm oli muutlik. Õnneks kõva põuda ega üleujutusi polnud. Taimakasvatajad said rekordilise taliviljasaagi, suviteravilja ja kartulisaak veel selgub. Kahtlematult oli söödatootmiseks soodus aasta. Jääb loota, et loomakasvatajad oskuslikult võimalused realiseerivad.

Maailmaturgu on raputanud ebasoodsad tingimused mitmes riigis. Raputuste mõju on ilmnunud Eestis vaid üheselt – hindade tõusuga, seni vaid kütusele, nüüd aga ka hüppeliselt põllumajandustoodangule. Energiasisendite hinna-(aktsiisi-)tõusu surve alles seisab ees, muidugi kulutuste poolele. Kaubandus on juba reageerinud, aga põhjendatud hinnatõus seisab veel ees. Keerulises olukorras on põllu- või laudatoodangu töötledjad, kes on jäänud tootjate ja kaubanduse surve vahele. Kaubandust kutsub korrale võimalus müüa toodang soodsama hinnaga maailmaturule, näiteks piim pulbrina. Joogipiima nappus kauplustes pole enam harv nähtus. Liha ja lihasaaduste suhteliselt suur sisseostumäär turu rikkust ei mõjuta, aga hinda kindlasti.

Teravilja hinnatõus on soodus puhtalt taimakasvatustetvõtetele, ahvatlev oma karjale söödatootjale, kuid ahvatav täiel määral sööda sisseostjale. Mitmed loomakasvatajad on jälle dilemma ees – olla või mitte olla.

Euroopa Liit jagavat heldelt põllumajandusele, täpsemalt maaelule toetusi, kuid tegelikult toetatakse tarbijat. Üleminek üldisele pinnatoetusele ei võimalda täpsustada, kuidas toetus toimib eri tüüpi ettevõtlusele. Kuid järjest enam suunatakse toetus tootmisest kõrvale, kuid „vanad“ EL liikmesriigid on arendanud tootmist, mille kaudu on nende tootjad märgatavalt võimekamad, eriti toetuste kahandamisel. Ebavõrdsus jääb.

Visad on Eesti hobusekasvatajaid, kelle esindus küll kaotas kohtus õiguse saada riiklikku toetust trakeenide tõuraamatu pidamise eest, kuid septembris tõestati, kuidas tehakse sisulist aretustööd. EHSi trakeeni haruselts kinnitas 22 märade aretusperekonda. Sellega pole seni hakkama saanud ükski teine aretusühing. Kiitust tuleb avaldada Kersti Alpile, kes aastate jooksul valmistas ette materjali. Tõusisese struktuuri loomine, selle analüüs ja vormistamine peaks olema iga tõu aretusühingu kohustus. Isasloomade aretusliinidest pole ammu kuulda olnud.

Suvi oli sündmusterohke, mõnest jõudis info ajakirja, suur osa jäi kajastamata. Parafraaseerides tuntud poliitikut Arvo Sirendit – on kirjutamisnõulisi, kuid vähe kirjutamisjõulisi. Kas tõesti? Parim variant on, kui mõlemad omadused on koos.

Olev Saveli

A. Juusi foto

Teadur Viive Tikk andis ülevaate vutikasvatuse mõõna- perioodist ja eesti vuttide geneetilise potentsiaali taastamisest. Eesti taasiseisevumise algaastatel halvenes vutikasvatajate olukord järsult. Langes ära Venemaa turg ja elanikkonna ostujõud oli väga väike. Töö lõpetasid Kaiavere ja Matjama vutifarmid, hingitsema jäi vaid Rene Treieri väikefarm. Sealgi langesid vuttide produktiivsusnäitajad sugulusaretuse tõttu märgatavalt. 1993. a kanti eesti vutt ülemaailmsesse säilitamist vajavate linnutõugude nimekirja ja 2001. a ohustatud tõugude loetelusse.

Eesti Põllumajandusministeerium hakkas toetama programmi "Eesti vutitõu geneetiliste ressursside taastamine"

(2001–2006). Programmi alustati R. Treieri farmis mass-selekttsiooniga, jätkati nii seal kui ka Ülo Pullisaare Järveotsa farmis munejate vuttide individuaalse ja rühma- viisilise munemiskontrolliga, perekondaretusega, perekondade ühendamisega, tandemselekttsiooniga. Pidevalt täiendati põhikarju selekttsioonilindude järglastega.

Käesolevaks ajaks on individuaalkontrollil F₁₂-põlvkond. Eesti vuttide standardnäitajad on saavutatud munemisintensiivsuse, hautamistulemuste ja vuttide säilivuse osas. Täielikku stabiilsust pole veel vuttide kehamassis ja veidi liiga suur on muna keskmine mass. Edasist uurimist vajaks ka dublettmunade munemise põhjustel.

K R O O N I K A

TÕULOOM 2007 Ülenurmel

Emeriitprof Olev Saveli, *ETLLi president*
pm-dr Alo Tänavots, *EMÜ*

Neljapäeval, 30. augustil võttis Tallinna lennuväli Dublinist saabunud vastu tiheda vihmasajuga, reedelgi oli ilm muutlik, aga laupäeval jätkus loomakasvatajatele ja Tartu sügisnäituse külastajatele päikesepaistet terveks päevaks. Järgmised päevad olid hoopis hullud, mis näitas veel kord meie head suhet ilmaloojatega. Ilm koos arvukate külastajatega austas Eesti teenekamaid loomakasvatajaid.

Karta oli, et 1. september koolide alguspäev, vähendab külastajate arvu, kuid ei. Saime kinnitust seisukohale, et traditsioonilist aega (septembrikuu esimest laupäeva) ei tohi muuta. On tekkinud meeldiv harjumus Ülenurmel ära käia, enamasti koos perega. Eks ürituste loetelu ole pikenenud, aga pääsmehinnad on ka märgatavalt kasvanud.

Näitus avati ühe protseduuriga, traditsiooniliselt võtsid sõna tähtsad isikud, põllumajandusministrit asendas nõunik Alar Oppar. Näituse avalöögil oli kohal eksminister, riigikogu liige Ester Tuiksoo, kellele eelneva töö eest anti tunnustuskaabu.

Näitust külastas president Arnold Rüütel proua Ingrid Rüütliga.

Näituseareenile kutsus külastajad meeleoluoorkester Forte pooltunnise ettekandega, ja 12.30 alustasid lambakasvatajad. Sellel aastal oli korralduses pandud rõhk loomaomanikele, eriti aasta parimatele, kelle valisid välja aretusühistud ja tõuseltsid. Neile anti üle uue kujundusega karikas Veterinaaria- ja Toiduameti poolt, tunnustuskaabu „Parim 2007 tõuaretaja”, tänukiri ja rosett Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu poolt.

Aasta parimad.

Lambakasvatajad

Eesti tumedapealine – Aavo Melk, Väike-Hauka talu, Tartumaa

Eesti valgepealine – Aavo Arm, Murese talu, Viljandimaa

Linnukasvatajad

Lihakanad kross-Ross-308 – Sulev Kasemetsa, AS Tall-egg, Harjumaa

Vutid – Ülo Pullisaar, Järveotsa talu, Tartumaa
Jaanalinnud – Lõive ja Raul Roosimaa, Särevere jaanalinnufarm, Järvamaa

Seakasvatajad

Eesti maatõug – Ain Aasa, OÜ Estpig, Järvamaa
Eesti suur valge – Toivo Teng, Saimre Seakasvatuse OÜ, Viljandimaa

Pjeträäni tõug – Peeter Pihlakas, OÜ Pihlaka Farm, Harjumaa

Ristandaretussead – Toivo Teng, Saimre Seakasvatuse OÜ, Viljandimaa

Karusloomakasvatajad

Tšintšiljad – Arved Rein, Tüdimäe talu, Valgamaa

Küülikud – Diana Mägi, Foxy Rabbits, Tartumaa

Veisekasvatajad

Eesti maatõug – Urmas Lehtsalu, TÜ Mereranna POÜ, Saaremaa

Eesti punane tõug – Andres Härm, Haage Agro OÜ, Tartumaa

Eesti holsteini tõug – Carmen Treffner, Krootuse Agro AS, Põlvamaa

Herefordi tõug – Ere-Kai Lotta, Niguli talu, Tartumaa

Aberdiini-anguse tõug – Hillar Pulk, Maasikamäe Lihakari OÜ, Lääne-Virumaa

Limusiini tõug – Leino Vessart, Karitsu Rantšo, Raplamaa

Hobusekasvatajad

Eesti tõug – Anu Päriseo, OÜ Voore Tallid, Raplamaa

Eesti raskeveo tõug – Viktoria Kaasik, Nurmenuku puhkekeskus, Pärnumaa

Tori tõug – Merit Õunapuu, Konuvere Tall, Läänemaa

Trakeeni tõug – Peep Puna, OÜ Heimtali hobusekasvatandus, Viljandimaa

Miniloomad

Rõõmustas, et enamik parimaid tõuaretajaid oli kohal oma loomade-lindudega, ainult seakasvatajaid asendasid naiskolleegid. Külastajate hulgas tunnustuskaabuga liikudes tõmbasid need naised endale kindlasti tähelepanu, mida nad ka väärt on. Tartu Postimees pidas tähtsamaks kirjutada 40 aasta tagusest kolhoosi lüpsjast, nüüd Tartu

Foto 1. Eesti maakarja esindus

(H. Hiis)

Foto 2. Eesti kaunimad lehmad Ülenurmel

(H. Peets)

linlasest, kelle tegevus häiris korraldajaid ja loomade esitlejaid. Ka sellistest inimestest tuleks kirjutada, kuid mitte siduda neid vabariikliku üritusega.

TÕULOOM 2007 kahjuks ei ületanud Postimehe uudistekünnist. Ei tahaks alandada tuntud ajalehe väärikust, aga noorajakirjanike võimekust näitab selline käsitlus küll. Põllumehi harjutatakse sellise suhtumisega sageli.

Eestis on kujunenud traditsiooniks iga-aastased tõukonkursid, kus selgitatakse aasta parimad emasloomad (lambad, veised) ja mõlema soo esindajad (hobused). ETLLi koosolekutel oleme kokku leppinud, et Ülenurmes näitamegi laiemale üldsusele parimaid, sest üksikutel konkursidel on pealtvaatajaid küllalt vähe. Kui eelmistel aastatel olid väljas parimatega lamba- ja veisekasvatavad, lisandusid sel aastal kõikide hobusetõugude parimad (vt osavõtjate loetelu).

Lamba- ja kitsekasvatavad

Eesti valgepealine tõug – Ell ja Urmas Sellis (tõu kauneim utt 2007), Aavo Arm

Eesti tumedapealine tõug – Lenne ja Tiit Kaivo (tõu kauneim utt 2007)

Suffolki tõug – OÜ Linnuriik

Uessooni tõug – Andrus Teemant

Eesti kits – Merike ja Vambola Bakhoff (kauneim kits 2005 ja 2007)

Linnukasvatavad

Kross Ross-308 lihakanad – AS Tallegg

Kross Hy-Line munakanad – Peri POÜ

Eesti vutid ja prantsuse lihavutid – Ülo Pullisaar

Eesti vutid – Eha Treier

Jaanalinnud – Lõive ja Raul Roosimaa

Seakasvatavad

Eesti maatõug – OÜ Estpig

Eesti suur valge ja pjeträäni tõug – OÜ Pihlaka Farm

Eesti suur valge tõug ja ristanpõrsad – Saimre Seakasvatuse OÜ

Karusloomakasvatavad

Foxy Rabbits, Kukulinnu talu, Härma talu, OÜ Grenimäl

Veisekasvatavad

Eesti maatõug – Kaarel Voitk (Viss 2005); Lea Puur (Viss 2006 ja 2007), Rainer Parts, Jaak Pilk, Andrus Teemant

Eesti punane tõug – Avo Kruusla, Lea Puur, Haage Agro OÜ, Tartu Agro AS (Viss 2004, 2005, 2006 ja reservviss 2007), Krootuse Agro AS

Holsteini tõug – Tartu Agro AS (Viss 2005); Avo Kruusla; AS Krootuse Agro

Lihaveised

Karitsu Rantšo OÜ, Toomas Muulmann, ETKÜ, Olev Kirs, Estonian ACB VIANCO, Rainis Ruusamäe

Hobusekasvatavad

Eesti hobune – OÜ Voore Tallid (parim noormära 2007, noortäkkude reservvõitja 2005)

Eesti raskeveohobune – Ande Arula (parim täkk 2007);

Tori tõug – Jüri Somelar, Mati Org (parim noormära 2007)

Trakeeni tõug – Heimtali hobusekasvandus (reservvõitja 2006)

Ponid – Andrus Teemant

Igas kassas oli tasuta saada trükilõhnaline TÕULOOM 2007 omanike ning esitletud loomade ja lindude loetelu. Võib arvata, et paljudes peredes on mälestus kõigist neist, kes olid Ülenurmel. Sellega jagatakse tunnustust üle Eesti.

Hobuste ekspositsioon oli viimaste aastate parim. Hobuslaste evolutsiooni ja aretussuundade mitmekesisust demonstreerisid areenil eesti raskeveo täkk Ekstron (turjakõrgus 174 cm) ja poni täkk Sam (tk 71 cm). Muuseas, rahvusvaheline andmebaas annab suurima elusoleva belgia raskeveo täku Radari turjakõrguseks 202 cm (kehamaas 1089 kg) ja poni Thumbalinal 51 cm (26 kg), erine-

Foto 3. Tartu Agro AS võistkond 2007 Vissi Iirisega

(A. Juus)

vus kõrguses on neljakordne ja kehamassis 40-kordne. Koduloomade mitmekesisuses konkureerivad hobustega vaid koerad.

Kõige edukamad olid eesti punase tõu ja eesti maakarja aretajad, kes esitlesid 2004. kuni 2007. aasta visse. Eesti holsteinil oli välja panna 2005. a parim, kuid 2007. a võitja valiti alles 6. septembril. Kahe suurema veisetõu konkursid on viimastel aastatel „kinni pannud” Tartu Agro AS. Võidakse kahtlustada „korrupsiooni” (Aavo Mölder on ka ETKÜ nõukogu esimees), õnneks on aga hindajateks väliskohtunikud, kes kataloogiandmetega tutvuda ei saa. Konkursi hea tulemuse tagab pikaajaline eeltöö, mis algab parimate aretuspullide valikust, noorkarja heast hooldest, vastpoeginute jälgimisest jne. Järgneb konkurs-

side kandidaatide valik ja nende vaevarikas ettevalmistus, kuhu on kaasatud kogu farmipere. Siin on juba kogenud isikud – farmijuhid, nõuandjad ja esitlejad. Tegemist on võistkonna tööga, aga Vorbuse (Maie Mölder) ja Rahinge (Malle Rodim) farmide vaheline konkurents on ka üheks edasiviivaks teguriks. Staažikatele esitlejatele on peale kasvamas noorem põlvkond. Näiteks tunnistas komisjon EPK vissikonkursil parimaks esitlejaks EMÜ loomakasvatuseüliõpilase Tiina Rodima.

Korraldajatele annab teotahet, kui jälle näed sügishommikul rõõmsameelseid aretajaid oma loomadega kohale tulemas, loomi korrastamas ja pingevabalt esitlemas. Oleme loonud Eestimaale kauni traditsiooni, mille eest suur tänu kõigile!

EAAPi 58. aastakonverents Dublinis

Emeriitprof Olev Saveli, vanemteadur Elli Pärna ja doktorant Meeli Voore

EMÜ VLI

EAAP – Euroopa Loomakasvatuse Assotsiatsioon loodi 1949. aastal FAO juurde Euroopa ja Vahemeremaade ühendusena, mistõttu on 40 liikmesriigi hulgas ka Egiptus, Liibanon, Maroko ja Tuneesia. Aastakonverentsist võtavad osa veel paljud Aafrika (enamasti Euroopa ülikoolidest), Aasia, Ameerika ja Okeania esindajad, enamasti ligi 1000 osavõtjat. On traditsiooniks, et konverents algab pühapäeva varahommikul ja lõpeb kolmapäeva õhtul. Kolm ja pool päeva toimub töö sektiioonides loomaliigiti, eraldi veel geneetika, söötmise, füsioloogia, majandamise ja farmisüsteemide sektiioonid. Sageli on sektiioonide ühissessioidid. Pool päeva kulutatakse väljasõitudele farmidesse või uurimisasutustesse. Enne aastakonverentsi toimuvad satelliitseminarid noorteadlastele või lähedaste organisatsioonide (FAO, ICAR, INTERBULL või teiste) ettevõtmised. Iirimaal algas konverents doktorantidele päev varem seminariga teadusettekande ja -posteri koostamise põhimõtetest.

Konverentsi ajal toimub ka EAAPi assamblee, kus juhid esinevad aruanetega, antakse välja autasud, kõrgeim on EAAPi esimese presidendi A. M. Leroy stipendium ja tunnustusmedalid. Sel (tegelikult igal kolmandal) aastal anti välja 50 000 € suurune preemia John Wallacele (UK) söötmisalase uurimistöö eest.

Konverentsi kohalavalikul on oluline, et oleks suur aula plenaaristungite läbiviimiseks ja suured auditooriumid sektiioonitööks ühes või lähetikku asuvates hoonetes. Dublini ülikooli kolledž (UCD) on klassikaliselt välja ehitatud ülikool. Mõnekümne hektarisel territooriumil on õppehoo-

ned, ühiselamud ja spordikompleks. Konverents toimus kolmes lähihoones.

Mõned ettekanded on suulised ettekanded, kuid arvukalt on posterettekandeid, ja välja antakse kõikide ettekannete lühikokkuvõtete (sel aastal 771) kogumik. Suulise ettekande tegi EMÜ keemiadoktorant Zinaida Saprõkina noorveise vereseerumi ensüümi IGF-1 tasemest jõudluse prognoosil (juhendaja ja kaasautor prof Avo Karus) ning Põhjamaade QTLi-teemalise ettekande kaasautoritena prof Haldja Viinalass ja teadur Sirje Värvi. Stendidel oli poster somaatiliste rakkude arvu vähendamise võimalustest (H. Kiiman, E. Pärna, T. Kaart, O. Saveli) ja teine eesti piimatõugude majanduslikkusest sõltuvalt sigimisrütmi (Meeli Voore, Olev Saveli). Pärast konverentsi teatati e-posti teel, et loomade pidamistehnoloogiate komisjon oli valinud viimase parimaks posteriks. Arvatavasti mõjutasid seda ka värvilised fotod meie sinimustvalgetes lipuvärvides vissidest. Doktorandid Z. Saprõkina ja M. Voore võtsid konverentsist osa EAAPi stipendiumi toel.

EAAP konverentsidel on igal aastal teaduslik peateema, milleks sel aastal oli „Jätkusuutlik loomakasvatust – väljakutsed toidukvaliteedi tagamiseks“.

Loomasaaduste kvaliteet on tugevasti mõjutatud loomasöödadest. Eriti oluline on söödalisaandite osa, mistõttu riski hindamine söödalisaandite kasutamisel on pälvinud suurt tähelepanu. Huvitav on see, et Prantsusmaal on jätkusuutliku loomakasvatuse arengu huvides teatud kohalike veise- ja lambatõugude piimatoodangu ülemine piir fikseeritud, jälgitakse nende tõugude arengut ja analüüsitakse aretajate poolt kasutatavat aretusstrateegiat, pannes rõhu piimatoodangu ja proteiini/rasvasisalduse tasakaalule ning uute tunnuste lülitamisele aretuseesmärki.

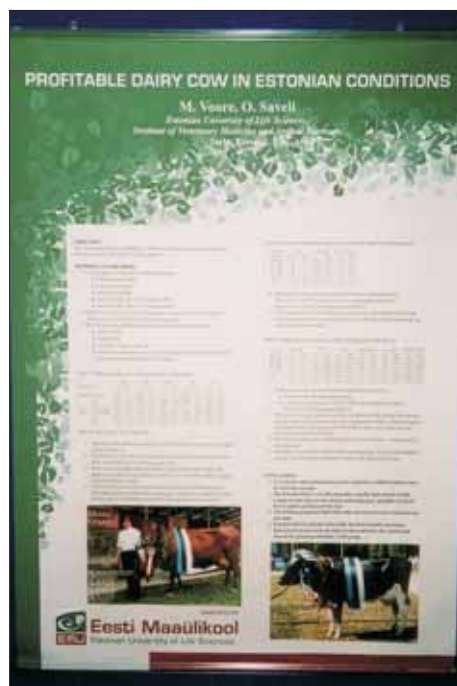

Foto 1. Tunnustatud poster

(O. Saveli)